

POĽNOHOSPODÁRSTVO V MINULOSTI

Oblasť CHKO Cerová vrchovina bola osídlená už v paleolite. Obyvatelia obcí na jej území sú úzko spätí s prírodou a využívajú jej zdroje. Aj v grafických vyobrazeniach erbov väčšiny obcí sú symboly náradia, či poľnohospodárskych plodín. V stredoveku ovplyvňovali hospodárenie feudálne hradné panstvá (Fíľakovo, Šomoška a Hajnáčka). Živočíšna výroba bola zameraná na chov oviec, hovädzieho dobytká, ale aj ošípaných, ktoré sa pásli v lesoch. Rastlinná výroba bola zameraná na pestovanie obilnín, ale tiež viniča, strukovín, zeleniny, či technických plodín, ako je ľan, konope, tabak, olejní i krmovín.

Pohľad na časť katastra obce Hajnáčka, foto: Papáčová, L.

Po druhej svetovej vojne došlo následkom pozemkovej reformy k prechodu od drobného, individuálneho hospodárenia ku kolektívnej veľkovýrobe. V 50-tych rokoch 20. storočia, po vzniku JRD nasledovala intenzifikácia rastlinnej i živočíšnej výroby, úpravy vodných tokov (napr. potok Gortva v úseku Hodejov-Hajnáčka), ako i budovanie hydromeliórií a zavlažovacích vodných nádrží (Chrámec, Hostice, Tachty). Zaplavované lúky sa pôvodne využívali kosením a po odvodnení sa zmenili na ornú pôdu. Začiatkom 90-tych rokov došlo k zmene vo vlastníctve pozemkov. Zanikli JRD a s nimi aj intenzívna výroba, v krajine sa znížili stavy hospodárskych zvierat, čo viedlo k postupnému zarastaniu pasienkov.

Vodná nádrž Hostice, foto: Papáčová, L.

POĽNOHOSPODÁRSTVO V SÚČASNOSTI

Charakter nelesnej krajiny CHKO Cerová vrchovina sa v súčasnosti vyznačuje mozaikovitým striedaním pasienkov, lúk a polí s plochami nelesnej drevinovej vegetácie. Celková výmera poľnohospodárskeho pôdneho fondu v CHKO Cerová vrchovina je 5 720,73 ha, čo predstavuje 34 % z celkovej výmery územia (16 771 ha). Väčšinu z PPF tvoria trvalé trávne porasty až 79 %, orná pôda je na 19 %, menšiu plochu zaberajú vinice 0,9 %, záhrady 0,8 % a ovocné sady 0,3 %. Plošne najväčšie zastúpenie majú pasienky.

V súčasnosti na území CHKO registrujeme rôzne formy vedenia hospodárenia: neregistrované farmy pre vlastnú spotrebu, samostatne hospodáriacich roľníkov, transformované družstvá i rôzne podnikateľské spoločnosti. Chov hospodárskych zvierat (predovšetkým oviec a hovädzieho dobytká) sa postupne vracia.

Pastva hovädzieho dobytká v k. ú. Chrámec, foto: Papáčová, L.

POĽNOHOSPODÁRSTVO A BIODIVERZITA V CHKO CEROVÁ VRCHOVINA

EURÓPSKA ÚNIA

Investícia do Vašej budúcnosti

op | žp

Publikácia bola vydaná v rámci projektu „Vypracovanie pilotného programu starostlivosti o NP Veľká Fatra, NP Muránska planina a CHKO Cerová vrchovina v súlade s predhodnotením chránených území“, ktorý je spolufinancovaný z Európskeho fondu regionálneho rozvoja v rámci Operačného programu Životné prostredie.

BIODIVERZITA

Prvotnú úlohu v rozmanitosti biotopov a druhov primárne zohrávajú abiotické faktory územia (napr. vlastnosti pôdy, vlhkosť a teplotný režim, atď.). Poľnohospodárska činnosť s rozmanitosťou intenzity, spôsobu a foriém poľnohospodárskeho využitia územia vplýva okrem vývoja krajinej štruktúry aj na druhovú diverzitu (bohatosť) CHKO Cerová vrchovina.

Trvalé trávne porasty: vyskytujú sa tu Suchomilné trávno-bylinné porasty na vápnom substráte, Subpanónske trávno-bylinné porasty, Panónske trávno-bylinné porasty na spraši, Mezofilné pasienky a spásané lúky, Nížinné a podhorské kosné lúky. Lúčno-pasienkové biotopy sa spoločne vyskytujú s biotopmi krovín: Teplomilné lemy, Xerothermné kroviny, Trnkové a lieskové kroviny a s biotopmi Porastov borievky obyčajnej a Sukcesných štádií s borievkou obyčajnou.

Biotop borievky, Chrámec, foto: Papáčová, L.

Časť Cerovej vrchoviny na pieskovcoch tvorí mätko modelovaný členitý reliéf. Teplá klíma a nízke zrážky na ňom podmienili vznik trávnatých stepí. Stepné i lesostepné pôdno-ekologické podmienky umožňujú existenciu špecifických biotopov so zastúpením vzácných rastlinných i živočíšnych druhov.

Hlaváčik jarný, foto: Belanová, E.

Vyskytujú sa tu poniklec lúčny český (*Pulsatilla pratensis*), poniklec veľkokvetý (*Pulsatilla grandis*), kosatec nízky (*Iris pumila*), hlaváčik jarný (*Adonis vernalis*), zlatofúz južný (*Chrysopogon gryllus*) a kavyle (*Stipa sp.*).

Poniklec lúčny český, foto: Belanová, E.

Významný je výskyt ľanu chlpatého hladkastého (*Linum hirsutum subsp. glabrescens*), panónskeho subendemitu, ktorý má najväčšie zastúpenie na Slovensku práve v Cerovej vrchovine.

Ľan, foto: Papáčová, L.

Stredná, vulkanická časť územia, s vystupujúcimi skalnatými útvarmi je bohatá na lesostepné spoločenstvá. Zo vzácných druhov tu rastie napr. kosatec nízky (*Iris pumila*) a pyštek kru-

činkolistý (*Linaria genistifolia*). Na lúčkach sa vyskytuje vstavač obyčajný (*Orchis morio*), miestami vstavač purpurový (*Orchis purpurea*). Z krov je veľmi vzácný výskyt mechúrnik stromovitého (*Colutea arborescens*).

Na vytrácanie vstavača obyčajného z pasienkov vplýva ich zarastanie a aj intenzívna pastva, foto: Papáčová, L.

Z ekozozologického a faunistického hľadiska za najvýznamnejšie zoologické druhy CHKO Cerová vrchovina považujeme druhy medzinárodného významu a druhy, ktoré majú v sledovanej oblasti hranicu svojho rozšírenia. V tomto chránenom území sa tiež v hojnom počte vyskytujú druhy mediteránne a panónske, ktoré sú v rámci Slovenska zriedkavé.

Biotopy vytvorené poľnohospodárskou činnosťou môžu byť významnými reprodukčnými lokalitami živočíchov a ich populácií, alebo sú biotopmi potravnými, oddychovými a migračnými. Aj druhy hniezdiace v lesných biotopoch zbierajú potravu na poľnohospodárskych pôdach (väčšina dravcov: napr. myšiak lesný (*Buteo buteo*), jastrab lesný (*Accipiter gentilis*), orol krikľavý (*Aquila pomarina*), včelár lesný (*Pernis apivorus*).

Pasienky: Medzi významné chránené druhy živočíchov obhospodarovaných pasienkov s mozaikami nelesnej drevinovej vegetácie v CHKO Cerová vrchovina patria: lajniak skarabeusovitý (*Sysiphus shaefferi*), viničiar čierny (*Lethrus apterus*), fuzáč borievkový (*Semanotus ruscicus*), chrobák jednorohý (*Bolbelasmus unicornis*), lajniak starostlivý (*Copris lunaris*), májky (*Meloe sp.*), modráčik čierňoškrvný (*Phengaris arion*), modráčik hnedý (*Polyommatus admetus*), modráčik rebelov (*Phengaris rebeli*), jašterica krátkohlavá (*Lacerta agilis*), dudok chochlatý (*Upupa epops*), včelárik zlatý (*Merops apiaster*), penica jarabá (*Sylvia nisoria*), strakoš červenochrbtý (*Lanius collurio*), škovránok stromový (*Lullula arborea*) a syseľ pasienkový (*Spermophilus citellus*).

Modráčik čierňoškrvný preferuje extenzívne spásané, nízkobylinné trávne porasty, kde nachádza pamajorán obyčajný a materinu dúšku, ktoré potrebuje pre vývin svojich ďalších generácií, foto: Endel, B.

Nízkobylinné pastvy vypásané ovcami sú významným genofondovým biotopom ohrozeného sýsla pasienkového, foto: Papáčová, L.

Syseľ pasienkový, foto: Ambros, M.

Pastviny a dutinové solitérne stromy sú biotopom dudka chochlatého, foto: Motlík, I.

Kosné lúky: Medzi významné chránené druhy živočíchov kosných lúk CHKO Cerová vrchovina patria: bocian biely (*Ciconia ciconia*), cíbik chochlatý (*Vanellus vanellus*), trasočvost žltý (*Motacilla flava*), kunka červenobruchá (*Bombina bombina*), ohniváček veľký (*Lycaena dispar*), chriaštel poľný (*Crex crex*).

Sady, vinice, záhrady: táto skupina poľnohospodárskej pôdy má v CHKO Cerová vrchovina len mozaikovitý výskyt.

Dechtárske vinice, foto: Belanová, E.

Medzi významné chránené druhy živočíchov CHKO Cerová vrchovina v týchto biotopoch patria: jašterica zelená (*Lacerta viridis*), krutohľav hnedý (*Jynx torquilla*), výrik lesný (*Otus scops*), vlha hájová (*Oriolus oriolus*). Z dôvodu zachovania druhovej diverzity CHKO je vhodné zachovať sady, zároveň je nutné usmerniť ich plošnú výmeru (napr. max do 50 ha) a taktiež intenzitu využívania chemických prostriedkov na ochranu plodín.

V pozadí ovocné sady, k. ú. Tachty, foto: Papáčová, L.

Orná pôda: Vo všeobecnosti platí, čím je väčšia rôznorodosť kultúr, a čím sú ich plochy menšie, tým sú z hľadiska druhej rozmanitosti územia významnejšie. Medzi významné chránené druhy živočíchov ornej pôdy v CHKO Cerová vrchovina patria: prepelica poľná (*Coturnix coturnix*), pre dravce je to potravný biotop – myšiak lesný (*Buteo buteo*), kaňa močiarna (*Circus aeruginosus*), orol krikľavý (*Aquila pomarina*). Z botanického hľadiska tu nachádzame i vzácnejšie poľné buriny – napr. čerňušku roľnú (*Nigella arvensis*).

Mokradné biotopy na poľnohospodárskej pôde: typickými zástupcami sú trsteniariky (*Acrocephalus* sp.), svrčiak zelenkavý (*Locustella naevia*), svrčiak slávikovitý (*L. luscinoides*), strnádka trstinová (*Emberiza schoeniclus*), kaňa močiarna (*Circus aeruginosus*), slávik krovinový (*Luscinia megarhynchos*), svrčiak riečny (*Locustella fluviatilis*).

Hospodárenie versus ochrana prírody a krajiny:

Chránené územia by mohli byť modelom trvaloudržateľného rozvoja pre širšiu krajinu. Významný faktor v tvorbe a zachovaní biologickej rozmanitosti územia je intenzita a spôsob vykonania poľnohospodárskej činnosti. Vo všeobecnosti, zásahy s menšou intenzitou, fragmentované na menších plochách majú lepší vplyv na biodiverzitu územia ako rozsiahle homogénne porasty kultúrnych plodín; zásahy v rovnakom čase na veľkej ploche, teda intenzívne zásahy.

Ukážka dvoch extrémnych príkladov intenzívne využívaného trávneho porastu a opustenej zarastajúcej plochy TTP v pozadí, foto: Belanová, E.

Chrámec – erózia na svahoch prepásaných hovädzím dobytkom, v malom rozsahu neohrozuje biodiverzitu územia, foto: Papáčová, L.

Intenzita pasenia okrem zohľadnenia poľnohospodárskej činnosti musí brať do úvahy aj ekologickú únosnosť prostredia.

Kosné lúky sú významným biotopom. Podmienkou zachovania priaznivého stavu biotopu je pravidelné kosenie lokality. Zvýšenie biodiverzity územia je možné dosiahnuť časovým a priestorovým usmernením kosenia.

Na poľnohospodárskej pôde je potrebné ponechať aj mozaiky nelesnej drevinovej vegetácie rôznych veľkostných a vekových štruktúr, foto: Papáčová, L.

Z hľadiska OP a K mulčovanie trávneho biotopu nie je dlhodobým vhodným riešením. Je vhodné len ako iníciačné štádium obnovy trávnych plôch alebo doplnkový manažment v dlhšom časovom horizonte, foto: Papáčová, L.

Kontaktná adresa

Štátna ochrana prírody
Správa Chránenej krajiny Cerová vrchovina
Železničná 31, Rimavská Sobota
www.sopsr.sk
www.cerovavrchovina.eu

Autori textov: pracovníci S CHKO Cerová vrchovina,

Autori fotografií: archív S CHKO CV, Ambros, M. ; Endel, B.; Motlík, I.,

Vydala: © Štátna ochrana prírody SR, Banská Bystrica v roku 2015 v rámci projektu „Vypracovanie pilotného programu starostlivosti o NP Veľká Fatra, NP Muránska planina a CHKO Cerová vrchovina v súlade s prehodnocovaním chránených území“, ktorý je spolufinancovaný z Európskeho fondu regionálneho rozvoja v rámci Operačného programu Životné prostredie

Náklad: 3 000 kusov

Foto na obálke: Pasenie oviec tradičným spôsobom, foto: Balázs, C.